

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
Ketabton.com

د لوړو زده کړو وزارت
د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو خانګه

څېړونکی: رفیع الله (ستانګزی)

1385 لمریز کال

د انټرنیټ په مخ ترتیب او ډیزاین کونکې: سمسور مېیې

مفکڻه

سرليکونه

- ۱ - سرريزه
- ۲ - د حميد بابا ژوند ليک
- ۳ - د حميد مومند سبک
- ۴ - د حميد مومند د سبک ټانگړنې
- ۵ - د عبدالحميد مومند شاعري
- ۶ - په پښتو ادب کې د هندي سبک پلويان شاعران
- ۷ - تشبيه
- ۸ - د تشبيه بنسټونه
- ۹ - د حميد بابا په اشعارو کې د ماهيت په لحاظ تشبيه
- ۱۰ - محسوس تشبيه د محسوس سره
- ۱۱ - محسوس تشبيه د معقول سره
- ۱۲ - معقول تشبيه د معقول سره
- ۱۳ - معقول تشبيه د محسوس سره
- ۱۴ - پايله
- ۱۵ - اخليکونه

سريزه

ژوند زموږ د ژواک د سرشنو يو سپېڅلی کتاب دی او ښه شاعر د دغه کتاب مفسر دی. د شاعر لويه بريا د هغه د پلټنې زور (قوت او انکشاف) دی، هر څوک د ژوند دغه پلټنه نه شي کولای. ښه شاعر د ژوند په پټو او ښکاره ټولو رازونو پوه وي او خپل خيال موږ ته په داسې ښکلې لفظونو کې وړاندې کوي، چې زموږ ټولې پټې ارادې او قوتونه راڅرگند کړي او له ځانه سره مو د ژوند د ښايست په نندارو ودروي، ځکه خو دارنلله په شان مفکر په دې وينا گويا شو، چې ((شاعري بل څه نه دي د ژوند تفسير دی)). پښتو ادب ښه د خپل ژوند د تفسيرولو لپاره ډېر داسې شاعران لري، چې د پښتنو ژوند تفسير کړي او خپل نوم د تاريخ په پاڼو کې ژوندی وساتي.

د پښتو ادب ښه په گلزارولو او ښېرازولو کې ډېرو شاعرانو، ليکوالانو او ... خپله-خپله ونډه تر ډېره ځايه اخیستې ده، د دغې ښکلا او ښېرازتيا څخه د وگړو زړونه خوښ او سترگې روښانه شوي دي، د ښېرازونکو او زرغونونکو له ډلې څخه يو هم حميد مومند دی، راځی، چې په بابا يې ونوموو.

عبدالحميد بابا د پښتو ادب د کلاسيک پېر يو داسې نامتو او نازکخياله څېره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهير کې پښتو ادب په ځانگړې ډول په نازکخيالی-کې د هغه ساری ونه موند.

د خوشحال خان خټک او عبدالرحمان بابا ترڅنگ عبدالحميد مومند هم ځانته يوه بېله لار وټاکله، چې د هندي ادبي ښوونځي په نامه يادېږي. حميد مومند د پښتو

ادب نړۍ يو داسې سپېڅلی غړی دی، چې د ادب په آسمان کې يې يو جلا کهکشان جوړ کړی دی، د حميد شاعري د نظر د خاوندانو په اند د پښتو ادب شهکار دی. حميد بابا په خپله شاعری کې په ساحرانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبېهاتو، کنایو او لفظي رعاياتو په کارولو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده. د عبدالحميد مومند په شاعری او کلام کې هغه ټول محاسن، رنگيني او ښکلا شته دي، کوم چې شعر ته د آفاقيت او عالمگريت مقام وربښي او د شعريت پر پلازې کېښي.

لکه څنگه، چې د حميد بابا کلام د ادبي فنونو او ادبي ښايستونو له دُر څخه ډک دی، نو ما هم د ده په کلام کې د ماهيت په لحاظ د تشبیه د څرگندولو هڅه کړې ده. زما دغه ليکنه د حميد بابا ژوندليک، زده کړه او زېږنځی، د حميد شاعري، د حميد سبک او ښوونځی، د هندي ادبي ښوونځي ځانگړنې او د هندي ادبي ښوونځي پلويان شاعران، د حميد په اشعارو کې د ماهيت په لحاظ تشبیه (له څلورو واړو ډولونو سره)، پایله او اخليکونه په خپله لمن کې رانغاړي. د ((پوره يو خدای دی)) تر شعار لاندې ستاسو ادبپالو او ادب لوستو څخه هيله کوم، چې خپلې ښوونيزو لارښوونې راڅخه ونه سپموي او په رغندو لارښوونو مې ولمانځي. نور نو ستاسو او د آرې منځپانگې تر منځ واټن نه اوږدم او د موضوع لوستلو ته مورابولم.

په مينه او ادب
رفيع الله ستانگزی
کابل نوی ښار
25/11/1385

د حمید بابا ژوند لیک

کابو دوه نیمې پیړۍ پخوا د پېښور کوهات سرک او بارې رود پر ښۍ غاړه پراته کلي ماشو گگر (ماشو) کې په یوه ډېر غریب چاپیریال کې د عبدالحمید ماشو خېل په نوم یوه شاعر ژوند کاوه، چې په ژوند کې یې ډېرو لږو وگړو د احوال خبر واخیست، خو د پښتنو د تلپاتې دود او دستور سره سم وروسته له مړینې ډېر وستایل شو، چا د پښتو ژبې بېدل، چا د پښتو ژبې سعدي او چا دوېنسته چوونکي (موشکاف) لقب ورکړ.

د ده د پلار او یا دا چې د چا زوی دی تر اوسه پورې کوم باوري او دقناعت وړ مآخذ هم نه شته، چې بشپړ مالومات په کې وي، خو د اوسمهالو (معاصرو) لیکوالانو له دلې څخه یوه نوماند (مشهور) لیکوال محمد اصف صمیم یې د پلار نوم عبدالحق بنودلی دی. (۱)

د زوکړې ریښتینې نېټه یې نه ده څرگنده، اما داسې گومان کېږي، چې د یوولسمې یونیزې (هجري) پیړۍ په اواخرو کې به زوکړی وي. (۲)

د پښتو ادب څېړونکو دده په دیوان کې ځینې تاریخي پېښو ته د څنگزنو (اشارو) له امله د ده د زوی کړې نېټه په خپل خپل تحلیل بنودلې ده، پوهاند حبیبی وايي، چې په (۱۱۰۰) ه ق کال زېږېدلی دی، همدغه نظر رښتین صاحب او الفت صاحب هم

۱- محمد آصف صمیم: ((د پښتو ادب تاریخ په وروستي چاپ کې د یوې نوې خبرې رڼاوی))، کابل: څولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه گڼه، ۴۱ مخ.

۲- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۵) مخ.

تأیید کړې، خو بېنوا صاحب بیا د (۱۰۷۵) ه ق بنودلې ده، ډاکتر انوار الحق په درو مرجان کې (۱۰۷۵ - ۱۰۸۰) ترمنځ بنوولې ده، همېش خليل د ورکې خزانې په لومړي ټوک کې د حمید بابا د زوکړې نېټه (۱۰۸۳) ه ق گنلې وه، خو داسې ښکاري، چې د اورنگزېب د پاچاهۍ پر مهال یې د شعر هنگامه گرمه وه، لکه چې وايي:

د اورنگ پادشاه تر تخت لاندې مواس شوم

سره له دې یې هم د اورنگزېب عالمگیر مړینې (۱۱۱۸ - ۱۰۶۸) ته هم په یوه بیت کې دا ډول څنگزنه (اشاره) کړې ده.

خه به شور نه وي د هند په میخانه کې

چې اورنگ خخه د حکم جام نسکور شو

څوک چې دغه مهال د شعر ویلو داسې قریحه ولري، چې مهم ټولنیز او سیاسي حالات په خپل شعر کې رانغاړي، هغه به د ژوندانه د څلي په نیمايي او یا هم د ژوند پوځوالي ته رسېدلی وي، نو په همدغه لاسوند (دلیل) د حمید د زوکړې نېټه موندل کېدونکې داخلي شواهدو پر بنسټ تر (۱۰۸۰) ه ق راپه دېخوا اټکل کولای شو.

د بابا په باب دېری پوهان، لیکوالان او څېړونکي په یوه خوله دي او وايي، چې مومند دی خو قوم یې ماشو خپل دی، چې د مومندو یوه پښه گنله کیږي؛ لکه چې وايي:

د مومندو جوهر خانې لره دې راشي

که څوک غواړي ښه لعلونه یمني

د حمید بابا د دېوان او نورو اثارو خخه دا جوتیږي، چې عبدالحمید د خپل مهال مروجو علوم لوستي ؤ او په خپل وخت کې په ملا عبدالحمید نوماند (مشهور) ؤ، د خبره، چې دی ملا ؤ دده د ځینو اثارو د خطي نسخو په پای کې لیدل کیږي. (۱)

^۱- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۵) مخ.
^۲- محمد آصف صمیم، د حمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، دریم مخ.

په پارسي، عربي او حتا د هندي ژبې په ځينو لهجو پوهېده. همدا ډول د حميد بابا د مړينې او مزار په باب کورني او بهرني څېړونکي او ليکوالان تر (۱۳۳۸ لمريز - ۱۹۵۹ زېږديز) پورې په دې اند وو، چې گڼې حميد مومند تر (۱۱۴۵) ه ق پورې ژوندی ؤ او يا د بلومهارت پر ژبه په همدغه کال مړ دی، خو د حميد بابا د شرعة الاسلام په پيدا کېدو سره دغه گروهه (عقيده) واوښته او تر (۱۱۴۸) پورې يې ژوند يقيني شو، بنايي تر (۱۱۵۰) پورې ژوندی وي او دا چې د مړينې جوته نېټه يې نه ده څرگنده، خو دا ښکاره ده، چې مزار يې د ماشوگگر په هغه لويه هديره کې دی، چې د کلي تر څنگ د خوږ پورې غاړې سوېل ده دې ته پرته ده. (۲)

د عبدالحميد مومند سبک:

د خوشحال ننگ او غيرت به ځان سره کړم
د اېمل نه به د تـوـرې وهل زده کړم
د رحمان په هديره به دعا وکړم
د حميد غزل به ځان ته وظيفه کړم

تر خوشحال خان او رحمان بابا وروسته پښتو ادب ته څښتن تعالی يو داسې شاعر ورکړ، چې مبتکره او نوښتگره قريحه يې درلوده، نه يې غوښتل چې د بل چا پيروي وکړي، بلکې په خپله يې يو نوی سبک جوړ کړ او نور خلک يې خپلې پيروي ته راوبلل. په خپل قوي تخيل او فکري استعداد يې د پښتو ژبې په شاعرانه نړۍ او شاعرۍ کې داسې سبک ايجاد کړ، چې په هغه کې د ادبي فنونو ښکلي صنعتونه،

لور خیالونه، په نادرو تشبیه گانو، استعارو، کنایو او شعري تلازماتو کې دښکلو، لطیفو و جملاتو او اصطلاحاتو په واسطه راوړل شوي دي، که څه هم د حمید سبک د کلماتو او جملاتو له مخې مغلق او پېچلی دی او هم د رحمان بابا د سبک سادگي او د خوشحال خان د سبک ارتوالی نه لري، خو سره له دې اغراقه هم دا سبک دومره خوږ دی، چې لوستونکي که څه هم د رحمان بابا او خوشحال خان د سبکونو متخصص وي، چې د حمید اشعارو لولي، هغه ترې هېروي.

د پښتو څېړونکو او سبکپوهانو د عبدالحمید مومند سبک د پښتو هندي سبک بللی، ځکه، چې د هندي ادبي ښوونځي ټولې ځانگړنې او نښې د ده په اشعارو کې ځليږي.

د هندي ادبي ښوونځي او د هندي سبک خبره مو مطرح کړه، نو ښه به دا وي، چې په سبک او مکتب لنډه او ځغلنده رڼا واچوو:

سبک: ویلونه، طرز، دود، د افادې دود، ویلې شوی فلز په قالب کې اچول، کلمې او وییونه په ښکلي ډول پیيل، اوډل او هم دیوه لیکوال د افادې طرز ته سبک وايي. مکتب: ښوونځی، لوستون، لیکځی او هغه ځای، چې لیک او لوست په کې کیږي. (۱)

اوس به د سبک او مکتب ترمنځ توپیر ته راشو او د دغو دواړو توپیرونه به په گوته کړو:

سبک د مکتب په پرتله کوچنی، غونډ دی او مکتب ټول، لوی او عام دی. سبک یوه ټاکلې تاریخي دوره ښکاروي او دیوه لیکوال د آثارو د ځانگړنو ټولگه ده، خو مکتب یا ښوونځی بیا پراخه او غوړېدلې دوره ځلوي او د ډېرو لیکوالانو د آثارو د ځانگړنو ټولگه ده. یانې په لنډ ډول ویلی شو، چې: سبک د ځانگړتیا او مکتب د ټولیزوالي نوم دی.

۱- محمد آصف صمیم، د عبدالحمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، یوولسم مخ.

د عبدالحمید مومند د سبک ځانگړنې

- ۱- د دې ښوونځي د شاعرانو په کلام کې ډېرښت (افراط) او کمښت (تفريط) ډېر لیدل کېږي.
 - ۲- د حمید د سبک اشعار د یو ځانگړي آهنگ او غاړې (لحن) لرونکي دي.
 - ۳- د ادبي صنایعو (ښکلاوو) په پاللو کې دا سبک ډېر غني او پیاوړی دی.
 - ۴- اغراق او مبالغه د حمید بابا د سبک له ځانگړنو څخه ده.
 - ۵- اېجاز او لنډون یې بله ځانگړنه ده، چې په لږو ښایسته الفاظو کې ډېر څه بیانوي.
 - ۶- د ځانگړو او دقیقو تشبېهاتو او استعارو فن په دې اشعارو کې په ځانگړې توگه خپل ځان ښکاره کوي.
 - ۷- دغه سبک د نادر و تشبېهاتو او استعارو په راوړلو سره ډېر پارسي اصطلاحات او کلمات هم په پښتو ژبه کې گډ کړل.
 - ۸- نویو مضامینو او تازه فکر موندلو ته په کې ډېره پاملرنه کېږي.
 - ۹- د فولکلوري توکیو (متلونو، گړنو، محلي اصطلاحاتو او ...) کارونه په کې ډېره ده.
 - ۱۰- د حمید غزلیزه شاعري ډېری د مینې پر چورلیز چورلي او موضوعي تیت او پرکتیا په کې ډېره ترسترگو کېږي.
 - ۱۱- د دې ښوونځي ډېری شاعران په لفظي نزاکت، باریکۍ او مضمون پنځونې پسې گرځي او د شعر د دودیزو آرونو څه ډېره پروا نه ساتي.
- د عبدالحمید مومند شاعري

د عبدالحمید ماشو خپل د پښتو ادب د کلاسیک پېریو داسې نامتو او نازک خیاله خپره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهیر کې پښتو ادب ته په ځانگړي ډول په نازک خیالی کې د هغه ساری ونه موند.

لکه څنگه، چې خوشحال خان د پښتو ادب بنی لمن ارته او زرغونه کره او د پښتو ژبې پلار شو او رحمان بابا د پښتو ادب بنی رنگین کر او د الهام له لارې یې د زړه غوټې پرانیستلې د غیب السان او بابا لقبونه یې خپل کړل، همدارنگه حمید مومند هم د پښتو شاعري د عروج تر بریده ورسوله، د نازک خیالی او مضمون افرینې په ډگر کې د استادۍ تر پولې لار، نو ځکه ورته د وپښته چوونکي (موشکاف) لقب ورکړ شوی دی.

حمید بابا د منظره کشۍ یو ماهر استاد ښکاري، هغه دیو ماهر انځورگر په څېر د الفاظو په ذریعه د حسن د اجزاوو ښکلي ښکلي انځورونه کښلي دي. د حمید بابا داغ، داغ زړگي د هغه د تخیل او دهغه په زړه پورې انداز د هغه غزل ته د معراج وزر ورکوي، دی د نازک خیالی د کاروان سالار دی. (۱) عبدالحمید مومند د پښتو ژبې داسې شاعر دی، چې اشعار یې په ځانگړې توگه د شکل د پوځوالي له کبله معمولاً د پښتو ژبې د کلاسیکو شعرونو د بېلگو په توگه راوړل کېږي. الفت صاحب د حمید شعر د هغه لباس سره ورته کړی، کوم، چې ډېرې غټې او میډه بڅۍ ولري، همدا ډول د گلدوزۍ د پښت په کې له ورايه ځلېږي او د هر راز بوټي گلونه په کې شتون ولري. دهمپش خلیل په قول حمید بابا خپله شاعري کې په پریوانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبېهاتو، کنایو او لفظي رعایاتو په راوړلو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده. خپلې رنگین بیاني، مضمون افرینې او نازک خیالی حمید بابا د انفرادیت په عالی مقام کې سرفرازه کړی دی او دنورو پخوانیو له پیروي څخه یې بې نیازه کړی دی.

¹- صدیق الله رښتین، د حمید بابا دیوان، کابل: ۱۳۲۰ کال، (۵) مخ.

حمید بابا آسمان ته د شعر زینې کېښودې او د نازک خیالی او خیال بانی په مټ یې د آسمان ستوري وپیل او د تخیل په زور یې هغو ځایونو ته یون وکړ، چې چېرته عقل هم خپله کمزوري نیسي. (۱۱)

د حمید دا شعارو منځپانگه د مینې او عشق هغه حیاتي موضوع ده، کوم چې په انساني ژوند کې انکار نه منونکې ده، حمید د یو ریښتیني پاک مین په ډول د خپلې مینې هغه جذبات او احساسات په خپل شعر کې په قوي تخیل او ابداعی هنر ترسیم کړي؛ لکه یو نقاش یا مجسمه جوړونکی، چې خپله ارزو او هیله په نقشه یا مجسمه کې مټ راوړي.

د ده د ټولو فکري تخیلاتو مآخذ او مرجع د ده ټولنه او چاپیریال دی او له هر شي، چې اغېزمن شوی وي، هغه یې هرو مرو په کلام کې انعکاس مومي، د حمید د کلام د خوږوالي امتیاز په دې کې دی، له هغه څه څخه، چې دی متاثر شوی دی، دغه تاثر یې په اشعارو کې په ښکلي ادبي انداز او زړه وړونکې بڼه د قلم په ژبه بیان کړي دي. د مینې سوز او گداز، ریښتیني جذبات او احساسات یې د پرېښه درک کړي دي، او دهغو تمثیل یې په شعري الفاظو کې په خوږه ژبه کړی دی، چې د ویلو او اورېدلو سره سرې ترې خوند اخلي. د حمید شعرونو ته په کتو سره د ده خپله ادعا په ځای ښکاري او بې ځایه نه ده؛ چې وايي:

اوس د فکر توره واچوه حمیده

چې دې نشته په پښتو کې بل حریف

^۱هماغه اثر

په پښتو ادب کې د هندي سبک پلویان شاعران

څنگه چې حمید بابا په پښتنو شاعرانو کې په لومړي ځل داسې سبک جوړ کړ، چې د خپلو ځانگړنو له مخې هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري. د حمید د وینا دود د ده د مهال شاعرانو او وروسته ترده نورو شاعرانو خوښ کړ، چې په همغه لارې ویل پیل کړل، لږ او بر او حتا د هند په ځمکو کې ډېرو شاعرانو د ده لار نېولې ده او خپل شعري سبکونه یې د حمید د شاعرۍ په پیروي عیار کړي دي. (۱) چې د پښتو ادب څېړونکي یې د حمید د سبک پیروان یا لارویان بولي او دا ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاگردان بلل کېږي. په پښتو ادب کې د دغه سبک په پیروي شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه، په هند کې اوسېدونکو ځینو شاعرانو معراج ته ورسوله، په کندهار کې یې وده وکړه او اغېز یې تر اوسمهالې (معاصرې) دورې پورې پایښت وموند. (۲)

د حمید بابا څخه وروسته د هغوی د مکتب په شاعرانو کې کامگار خټک، کاظم خان شیدا، حنان بارکزی، بېدل، خانگل خلیل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، میرزا خان انصاري، صمد، عبدالله محزون، محمد بیاض، ملا محمد اکرم، عبدالله، عبدالغفار بریالی او نور هم په خپل خپل ځای اهمیت

¹- زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۶ او ۲۱۷) مخونه.

لري. خو کاظم خان شیدا، چې دغه سبک کې کوم مقام او پورته ځان رسولی د، دهغه له اعترافه سترگې نه شو پټولای او باید ډېر ډېر وستایل شي، همپش خلیل د حمید او شیدا شاعري د بنکلو نازکو ورېښمو د یوې حسینې او بنایسته پنجرې سره، فکر او مقصد یې د حسین مارغه سره ورته کړی، دده په وینا د حمید د فکر مارغه که له هره اړخه وکتل شي روڼ مالومیري او د شیدا د زبنتې ډېرې نازکخیالی او ډېرې رنگین بیانی په دغه پنجره کې د شیدا فکري مارغه ت او د حقیقت غوندې نه ښکاري.

کاظم خان شیدا:

د راورتي له قوله کاظم خان شیداد (۱۱۳۵-۱۱۴۰) کلونو ترمنځ د افضل خان په کور کې زېږېدلی دی.

شیدا په ځوانه ځوانۍ کې د مهاجرت خپره پرمخ و خوره او د هندوستان مهاجر شو او د همدې مهاجرت پر اساس یې په شعر کې سوز او گداز پیدا شو، بنایي کاظم خان شیدا د خپل پښتني چاپیریال څخه دلرې والي او په هند کې د اوسېدلو له امله د فارسي ادب تر تاثیر لاندې- چې په هند کې درباري، دفتری او علمي ژبه وه- راغلي وي، ځکه یې په شعر کې فارسي کلمات دومره ډېر دي، چې کله یې پښتني رنگ بدل کړی دی.

شیدا هندي سبک خپل اوج ته ورساوه او په ټولو ماناوو یې د هندي سبک ځانگړنې خپلې کړې، حتا تردې پورې، چې کله خپل پښتني قالب تر هندي سبک څاروي.

شیدا د دېوان څښتن دی، چې په دیوان کې یې ډېرې غزلي دي، نورې برخې هم شته؛ لکه: بوللې، پنځه بیزي، څلوريزې، دوبيزي، او نور شعري ډولونه هم د شیدا په دېوان کې تر سترگو کيږي.

د شیدا د شعر خو بیتونه:
دُریده مې کړ گربان سترگې خونبارې
په ما وکړې خپل افتاب د سحر چارې
منور یې لکه لمر زما چشمان کړل
خط دې واړه شعایې و خوشنگارې

شیدا په کال (۱۱۹۴) ه ق کې په رامپور کې مړ دی او په هم هغه ځای کې خښ شوی دی.
کامگار خان خټک:

کامگار خان خټک د نامدار خان زوی د اشرف خان لمسی دی، د زېږېدو جوته نېټه یې نه ده څرگنده، خو دومره مالومېږي، چې په (۱۱۶۵) کال کې مړ دی. په پښتو او فارسي ژبه یې شعرونه ویلي دي، یو نازکخیاله شاعر دی، د هندي سبک د نورو شاعرانو په څېر یې خپل ټول ادبي ژوند د خط او خال ستایلوته ځانگړی کړی دی، د شعر دیوان لري، چې د شعر نمونه یې په دې ډول ده:

له خاطره مې عشق یوږ تدبیر ورو ورو
دیوانه شوم سزاوار د ځنځیر ورو ورو

صورتگر چې ستا صورت په سترگو ولید
له خجلته یې کړ څیرې تصویر ورو ورو

قلندر مومند:

قلندر د ژوند د تيارو د رنولو لپاره كوم مستند شواهد په لاس كې نه لرو، دومره وايو، چې د سوات اوسېدونكي او د زلمي هېوادممل صاحب په وينا ژوند يې تر (۱۱۵۰) ه ق پورې يقيني بنكاري، د هندي سبك پيرو دى، يو كوچنى بنكلى ديوان لري.

قلندر د پښتو او فارسي ژبې شاعرانو پر خلاف يو معلوم محبوب لري، چې د قلندر محبوب ميرا دى، دى په ميرا باندې عاشق دى او دا هغه سووځونكې او ريښتيني مينه ده، چې د ده له مرگ وروسته يې داستان د فولكلور لمنې ته لويږي. (۱)

د قلندر د سوځنده شعري نړۍ د يو شعر خو بيتونه:

چې رايا د يې سپين غاښونه سره لبان كړم
درد او بنكوي يې نثار تر گرېبان كړم

تورې زلفې چې يې ورېځې كړم په زړه كې

¹ - عبدالباري جهاني، د مشكو كاروان، كندهار: صحاف نشراتي ارگان، ۱۳۸۳ كال، (۵۷ او ۶۶) مخونه.

توی د اوبنکو له چشمانو پرې باران کړم

پیر محمد کاکړ:

د پښتو په کلاسیکو شاعرانو کې د لوړ مقام څښتن دی، دا چې د چا زوی او د کوم ځای دی موږ په تیاره کې پرېږدو او تر اوسه پورې هېڅ مالومات د دې خوږ ژبي شاعر په اړه نه لرو.

د پیر محمد کاکړ د اشعارو څخه جوتیري، چې د حمید د سبک لاروی دی او د مضمون له مخې یې د حمید په تعقیب او پیروی د خط ډېره ستاینه کوي او ډېر ځای یې د حمید پر مضمون شعر ویلی دی. (۲)

لکه دا شعر:

ویمې ماته ستا د غابنو تعریف څه دی
وې ژلی دې په لاله کې چې ویلیږي
او دا یې هم د شعر څو بیتونه د نمونې په ډول:
باریک خط پر کنبلي مخ سو د جانان گډ
لور په لور شوه په عسلو مړچگان گډ
پاس پر شونډو یې خال نه دی چې نمایږي
شین مگس دی په چشمه کې د حیوان گډ

محمدي صاحبزاده:

محمدي صاحبزاده د څمکنو د میا عمر زوی دی، په پښتو کې د ښکلي دیوان څښتن دی او د المستغاث په نامه منظوم پښتو کتاب لري، د برهان الاصول او مقاصد الفقه په نامه دوه عربي کتابونه یې هم لیدل شوي او محمدي صاحبزاده په کال (۱۲۲۰) ه ق کې مړ شوی. (۱)

¹- زلمی هېوادل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ.

محمدي صاحبزاده خپله ټوله پاملرنه د غزل خواته اړولې ده او د پښتو ژبې د ادب د دغې اشنا برخې په سينگارولو کې يې خپل ادا کړی دی، خپل ټول شعرونه يې د جانان د جمال په ستايلو او غماز په غندلو کې ويلي دي. د شعر بېلگه يې داده:

چې بې تاگرځم په سيل د نوبهار کې
سره لمبه وينم د اور په لاله زار کې
محمدي د يار د مخ آيينې ته گوره
دې سړو او بو ويشتلی يم په نار کې

شمس الدين کاکړ:

شمس الدين کاکړ لکه څنگه چې ځان د لعل په څېر په اير و کې پټ گڼي همدا سې د لعل په شان نړۍ ته پټ راغلی دی، ځکه چې د پلار، زېږنځی او مړينې په اړه يې هېڅ مالومات نه لرو، البته عبدالباري جهاني د مشکو کاروان په ادبي تذکره کې ليکي دي؛ چې: ((د نولسمې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې يې د کندهار د کلچ آباد په کلي کې ژوند کاوه)).^(۱) لکه چې په خپله وايي:

لکه لعل په اير و کې دی بې قدره

هسې پروت دی شمس الدين په کلچ آباد

شمس الدين د حميد ماشو خپلي ډېره بڼه پيروي کړې ده او حتا په ځينو ځايونو کې يې نه يوازې د هغه د غزلونو په اقتضاء غزلې ويلي دي؛ بلکې مضمون يې هم کټ مټ راخيستی دی. (۲) د کلام بېلگه يې په لاندې ډول ده:

مايو جام کړ د ساقي له لاسه نوش

لاړ له سره زما دواړه عقل وهوش

ديار غم به يې فنا لکه حباب کړي

^۱- عبدالباري جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارگان، ۱۳۸۴ کال، (۵۴ او ۵۵) مخونه.

شمس الدين كه له گفتاره سي خاموش

ميرزا حنان باركزي:

حنان باركزي كابو يوه نيمه پيړۍ پخوا په كندهار كې ژوند كړې دى. د ميرزا حنان باركزي ټول شعرونه د وصال او هجران- خط او خال - حبيب او رقيب- موضوع جوړوي او دا تنگه موضوع يې په ډېر هنرمندانه ډول په ښكلو الفاظو كې ځاى كړې ده، چې دى ددې موضوع د بيانولو لپاره ډېر رنگين او ښايسته كلمات او الفاظ لري. حنان ځان د حميد پيرو بولي، كله كله خو د الفاظو او كلماتو په استعمال او كارونه كې د هغه دومره پيروي كوي، چې شكل او متن يې په بشپړه توگه كاپي كوي، هغه تر جريح بند كې يې، چې د حميد په پيروي ليكلې دى، دا پيروي او كاپي په ښه ترا توگه جوتيږي. د شعر بېلگه يې:

د خوبانو خط و خال دى كان د مشكو
څه كه كاندي هر سړى ارمان د مشكو
د حنان سينه نو خطو تور سكاره كړه
كه سينه ده د حميد دو كان د مشكو

بېدل هشنغري:

د بېدل هشنغري د شعر هنگامه د تېمور شاه دراني (۱۱۸۶-۱۲۰۷) په زمانه كې گرمه وه. (۱۱)

بېدل يو درد مند شاعر دى، چې په خپلو اشعارو كې يې د سوز او گداز په ملتيا پښتو ادب ته نوى روح ښېلى دى. بېدل د شعر ديوان لري او د حميد بابا د سېك پيرو شاعر دى، چې د حميد د تركيب بند پيروي يې كړې ده؛ لكه چې وايي:
نن به شپه زما ديار په كوم منزل وي

¹- زلمى هېوادم، د پښتو ادبياتو تاريخ، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۷۹ كال، (۲۲۰) مخ.

جلوه گر به په کوم ځای په کوم بُرجل وي
خبر نه ورسره به ساد که غل وي
همراهان به يې شیرين او که حنظل وي

عبدالغفار بريالی:

په کال نولس سوه نه اويا کې د مني په شپو ورځو کې د کندهار په هوايي ميدان کې د حاجيانو الوتکه پر مخکه کښېناستله او د خلقي رژيم پوليسو څو تنه حاجيان، مخکې له هغه چې د خپلو خپلوان دی مخ وگوري، د معمول سره سم د عادي پوښتنو او تحقيقاتو په پلمه ورسره بوتلل. په دغه حاجيانو کې چې پوليسو ورسره بوتلل، مولوی عبدالغفار بريالی هم شامل و، چې بيا يې چا مخ کې له مرگه مخ او وروسته له مرگه قبر ونه ليد. مولوی عبدالغفار بريالی د کندهار د کلاسيک طرز د شعر د وروستي ځلانده ستوري په حيث د تل لپاره د آسمان څخه پرېوت. مولوي.

عبدالغفار بريالی د کندهار او سپدونکی او د عمر وروستي لس دولس کاله يې د هلمند ولايت د گرشک په ولسوالۍ کې د ديني علومو په تدريس تېر کړل. په پښتو، فارسي، عربي او اردو ژبو پوهېده. ده خپلې لومړنۍ زده کړې له بېلابېلو مذهبي علماوو څخه کړي او د لوړو مذهبي زده کړو لپاره د هند د ديوبند مدرسې ته ولاړه او له هغه ځايه په ممتازه درجه فارغ شو. عبدالغفار بريالي کابو خپل ټول شعرونه په کلاسيک سبک ليکلي دي او د شعرونو مضمون يې ډېری خط او خال، وصال او هجران، جانان او رقيب جوړوي، خو د همدغو محدودو مضامينو د آفادې لپاره يې په زرهاوو الفاظ او ترکيبات درلودل، که د مرگي څپېرې نه وي وهلی نو هرو مرو به يې د يو کاکړ شاعر په توگه د پير محمد کاکړ او شمس الدين کاکړ ادبي تشه ډکه کړې وای.

مولوي عبدالغفار بريالي د پښتو ژبې د نازکخيال او موشگاف شاعر
عبدالحميد ماشوخېل په پيروي د حسن د ستايلو پر ميدان زلفو او خط ته تر هر
څه ډېر متوجه شوی دی او په دې برخه کې يې د کندهار تر ټولو معاصرو
شاعرانو هم د کيفيت له مخې او هم ډېر بيتونه وييلې دي. (۱)

د شعر بېلگه يې په لاندې ډول ده:
تورې زلفې دې اوږدې د مخ پر لوري
که هندو پښې غځولي دي قرآن ته
کچ گېسو دې پېچاپچ سره ټوليرې
که فرعون سجده وکړ له خان ته
زاغ د خط دې کړې منگولې په مخه خښې
که شيطان و لاس يې واچوه ايمان ته
بپهوده ترمه عشق په تار د صبر
زمری کله نيسي پزه وپېزوان ته
بريالیه خال که گوبڼه د کړو وروځو
دا کتاب ضرورت نه لري نښان ته

د هندي ښوونځي په لار، چې حميد يې مخکښ دی، ډېرو نورو شاعرانو د
حميد لار ښولې او تعقيب کړې ده. لکه: ملا محمداکرم حمدالله کاکاخېل، مير
عبداللّه، صديق اخونزاده، عبیدالله هوتک، عبداللّه پوپلزی، ملا رحمت الله،
ملا قلندر او ډېر نور.

حميد بابا يو داسې ښوونځی پښتو ادب ته راداخل کړ، چې ډېرو شاعرانو دغه
ښوونځی ولوست او د ورتلو تکل يې ور وکړ، چې تر ډېره بريده بريالي هم
شول، د ټولو راوړل دلتته زمور د موضوع د اوږدوالي سبب گرځي، خو د همدې

۱- عبدالباری جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارگان، ۱۳۸۴ کال، (۲۱۳) مخ.

خو تنو، چې د لنډې بیوگرافی (ژوندلیک) سره مو دمخه در وپېژندل بسنه کوو.

که زه د حمید او د هغه د لارویانو بشپړه پیژندنه وکړم، نو کتابونه، کتابونه به ونیسي او زما دا کوچنۍ رساله گوټې به د دوی د ټولو پیژندنو توان په ځان کې ونه ویني. اوس خپلې آرې سکالو (موضوع) ته راگرځم، چې د حمید بابا په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه ده، دا چې زما موضوع د تشبیه له ډولونو څخه ده، نو لومړی باید زه تشبیه تاسو ته دروپیژنم او وروسته خپلې آرې سکالو ته وگرځم.

تشبیه

تشبیه په لغت کې ورته والي، یورنگ والي ته وايي او په اصطلاح کې د دوو څیزونو گډو ځانگړتیاوو ته تشبیه وايي.

یا په بله وینا: یو څوک، یا یوشی، یو حال، د بل شي، بل چا او یا بل حال سره ورته کول دي، خو په دې شرط، چې د دواړو ترمنځ گډ صفت موجود وي. (۱)

د تشبیه بنسټونه:

تشبیه په پنځو بنسټونو ولاړه ده، چې عبارت دي له:

۱- مشبه ۲- مشبه به ۳- وجه شبه ۴- د تشبیه ادات ۵- د تشبیه غرض

^۱ - عبدالرحیم مسلم دوست، خوره ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۴۱ مخ.

- ۱- مشبه: هغه څوک یا شی یا حال دی، چې د بل چا، حال یا بل شي سره ورته شوی وي؛ مشبه بلل کيږي. لکه:
هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا
په پورته بیت کې محبت مشبه دی او اور مشبه به دی.
- ۲- مشبه به: هغه څوک یا شی یا حال دی، چې بل څوک یا بل شي یا بل حال د ده سره ورته کړه شوی وي، مشبه بلل کيږي، د بېلګې په ډول:
الهي د محبت سوز او ګډاز را
په دا اور کې د سهې سمندر ساز را
په پورته بیت کې حمید مومند محبت د اور سره ورته کړی دی، چې محبت مشبه او اور مشبه به دی.
- ۳- د تشبیه و جهه: یو یا څو ګډ ستاینومونه (صفتونه) چې د مشبه او مشبه به ترمنځ شتون ولري، د تشبیه و جهه بلل کيږي. لکه دا بیت:
د غنچې په څېر مې زیست په ځیګر خون دی
که هر څو یې لکه گل له ما یکتا
په پورته بیت کې حمید بابا خپل ځان د غنچې سره ورته کړی دی، د ده او غنچې ترمنځ ځیګر خوني د تشبیه و جهه بلل کيږي.
- ۴- د تشبیه ادات: هغه کلمې یا توري دي، چې د هغو له امله د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبیه قایميږي، دا توري کله وي او کله نه وي. لکه په دې لاندې بیت کې:
آيينې غوندي خوله پته سوال ځواب کړه
مناسب نه دي اشنا ته رسوا عرض
په پورته بیت کې حمید بابا ځان د هندارې (آيينې) سره ورته کړی دی، چې د غوندي کلمه یې د تشبیه په اداتو کې راځي.

۵- د تشبیه غرض: هغه کوم مطلب او مقصد، چې د تشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض بلل کیږي.

تشبیه ډېر ډولونه لري لکه: تشبیه د طرفینو د موقیعت په لحاظ، د ابتدال او ندرت په لحاظ، د وجهې شبهې دشته والي او نشتوالي په سبب، د طرفینو د تعادل په لحاظ، تشبیه د طرفینو د بسیط والي او ترکیب په لحاظ، تشبیه د قلب او تفصیل په لحاظ، د تشبیه وپش د اداتو او تورو په لحاظ، او بله هم د ماهیت په لحاظ تشبیه ده، چې زما آره سکالو جوړوي.

د عبدالحمید مومند په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه:
د ماهیت په لحاظ تشبیه څلور ډولونه لري:

۱- محسوس د محسوس سره:

۲- محسوس د معقول سره:

۳- معقول د معقول سره:

۴- معقول د محسوس سره:

چې هره یوه به په خپل وار سره د حمید د اشعارو د بېلگو په ملتیا واضح او تشریح شي.

۱- محسوس د محسوس سره:

هغه تشبیه ده، چې د تشبیه دواړه اړخونه محسوس وي، یانې په پنځو او خرگندو حواسو (چې په عام عرف کې ورته حواس خمسسه وايي)، کتل، بوی کول، اورېدل، څکل او لاس وهلو سره مالومیږي. لکه په لاندې بیت کې:

چې مې نشته همخوا به بنکلې په خوا کې

نه دی کور په حقیقت کې گوردی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې په څنگ کې مې ښکلی یار نشته، نو دا کور راته گور ده، یانې د هغه په نشتون کې خپل کور راته گور غوندې تیاره او تنگ دی، چې کور مشبه او گور مشبه به ده او د دغو دواړو ترمنځ تنگ والی، تیاره والی، وجهه شبه ده. لکه څنگه چې کور او گور دواړه محسوس دي یانې په پنځه گونو حواسو حس کېږي. چې د ماهیت به لحاظ د محسوس تشبیه د محسوس سره ده.

چې ریبې مې بې صرفې د زړگي ولې
کېږې وروځې دي دیار که لور دی دا
(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل یار د وروځو څخه سرته کوي او د عارفانه تجاهل په ډول وایي، چې دا وروځې دي او که لور، چې زما د زړه ریبې پرې کوي.

دلته یې وروځې د لور سره ورته کړي، لور او وروځې دواړه د حس کېدو وړ دي او د ورته والي وجهه یې کوږوالي او تېره والي دی، چې د ماهیت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

په هنر هنر یې زړه راڅخه یووړ
راته شو یار او رویار طوطي مینا
(کلیات- ۹ مخ)

په پورته بیت کې شاعر یار او رویار د طوطي او مینا سره ورته کړي، په داسې حال کې، چې یار مشبه او طوطي مشبه به همدا ډول رویار، مشبه او مینا مشبه به ده، چې د ورته والي وجهه یې خوږ ژبېتوب او خوږې خبرې کول دي. لکه څنگه، چې د تشبیه دواړه اړخه حس کېدونکي دي، نو د ماهیت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

وابه نه روم نور مخ د ساده رویو
که د خطاره مې کېږدي په تندي بیا
(کلیات-۱۰ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې زه به هېڅکله د پی مخو او/یا بنکلو نه مخ
وانه روم، که څه هم د هغه په بنکلي مخ باندي د خطاره هم راشي، زبایي او د
بنایست رنایي ورته کمه یا تته هم کړي، زه به همهاغسې ورته گورم او پایم به
پرې. چې په دې بیت کې شاعر خط د اړې سره ورته کړی، خط، مشبه او اړه
مشبه به ده، د ورته والي وجهه یې اوږدوالی، نری والی او تېزوالی دی، چې د
تشبیه دواړه اړخه حس کېدونکي دي او تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د
محسوس سره ده.

قناعت مې اشتها کړه هسې صافه
چې اوگره راکوي خوند لکه بنوروا
(کلیات-۱۱ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا وایي: چې انسان ته په هر مهال او هر حال کې
قناعت په کار ده، د همدې قناعت له امله به اوگره (چې بې خونده او بې بهاده) د
بنوروا (چې مزه لرونکې ده) خوند راکوي، اوگره یې د بنوروا سره ورته کړي، چې
اوگره مشبه او بنوروا مشبه به، لکه د تشبیه توری دی، چې د تشبیه دواړه
اړخونه محسوس دي او تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.
د غنچې په څېر مې زیست به ځیگر خون شه
که هر څو یې لکه له ما یکتا
(کلیات-۱۲ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ځان د غنچې په څېر بنودلی دی او وایي: د غنچې څخه
چې گل جدا ده، نو هغه د هجران د ډېر غم له امله خوله پته ده او زما ژوند هم د

(تا) يانې د خپل جانان دهجران له امله ژوند په ځيگرخوني ده، چې د شاعر او د غنچې ترمنځ د ورته والي وجهه، پته خوله، هېڅ نه ويل او له ډېره غمه ځيگرخون او سپدل دي، چې دوهم شخص يا خپل جانان (مخاطب) يې د گل سره ورته کړی دی، چې طرفين دواړه محسوس دي، يانې جانان مشبه او گل مشبه به دی او تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

سم قامت دهغه يار راغی په خواکې
که همسا په لاس کې راغله د موسی
(کليات- ۱۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د خپل اشنا قد او قامت د موسی (ع) له امسا سره ورته کړې ده، او وايي: چې هغه لور قامتته يار مې په خوا کې راشي او ودريري، داسې و انگېرم، چې د موسی (ع) امسا په لاس کې راغله، چې ډېره مبارکه او دنورو کوچنيو مارانو خوړونکې هم وه، په دې بيت کې قد، قامت مشبه محسوس او امسا مشبه به محسوس دي نو تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده او ددې ترڅنگ د تجاهل العارف يو بنکلی صنعت هم په کې شته دی.

د همزولو مرگ اثر درباندي نه کا
سترگې نه ځپې له کک لکه ملخ
(کليات- ۵۸ مخ)

په پورته بيت کې شاعر هغه سخت زړی انسان د ملخ سره ورته کړی، چې د خپلو همزولو او هېوادوالو په مرگ باندي حتا هېڅ نه بنوريږي، نو د (درباندي) مخاطب ضمير مشبه محسوس او ملخ مشبه به محسوس د تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

په ژړا مې هسې خور په خندا لار شي
لکه پانه د گل ماتې کا باران شوخ

(کلیات-۶۰ مخ)

دلته شاعر وایي: چې زما په ژړا باندې زما جانان د خدا څخه داسې خور او په ملا مات شي، لکه: د گل پانه، چې تېز باران ماته کړي او په شا ماته شي، همغسې زما یار هم زما په ژړا باندې خدا کوي او له خدا څخه په ملا ماتېږي، د یار خورېدل او په شا ماتېدل مشابه محسوس، د گل پانه، مشابه به او د ورته والي وجهه یې نری والی دی، چې تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

پروانه غوندې خوله پته خپسر سیخي

که څوک پیژني د عشق حد و حدود

(کلیات-۶۵ مخ)

په پورته بیت کې هغه څوک، چې د عشق حد او برید پیژني مشابه، پروانه یا پتنگ مشابه به او پته خوله سوځېدل یې د ورته والي وجهه ده، څرنگه، چې مشابه او مشابه به دواړه د حس کېدو وړ دي، نو د ماهیت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

په راتله د خط پایمال شي حسن هسي

لکه وتړي په گلو څوک غویمند

(کلیات-۶۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د یار له خط څخه شکوه کوي، چې د یار د مخ ټوله بنکلا یې تته او کمه کړې ده او د حسن پایمالونکي یې د داسې سړي سره ورته کړي، چې په گلو باندې غوايي وتړي او هغه ټول پایمال کړي او د هغه چم بنکلا ټوله له منځه یوسي، چې خط مشابه محسوس، غویمند مشابه به او د ورته والي وجهه یې پایمالول، خرابول دي، چې تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

چې مې وکړه تجربه د یار په شونډو
شهددو قند دا هومره کله دي لږيد
دا تروه ترخه بنکنخل د دلبرانو
ترشکرو يو په سله دي لږيد
(کليات- ۶۸ مخ)

په پورته بيتونو کې حميد بابا وايي: چې کله مې د یار په شونډې وڅکلې نو
دشهدو او قند خواږه رانه هېر شول، ځکه زما د یار د شونډو خواږه دشهدو او
قندو په پرتله ډېر دي، چې د تشبیه په لحاظ غیر عادي تشبیه هم ده، او تشبیه
دماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده. ځکه چې، شونډې مشبه
محسوس، شهد او قند مشبه به محسوس دي او د ورته والي وجهه یې خوږ
والی، لذت اخیستل دي.
لکه سیل چې رږوي کمر د شگو
نړوي مې هسې مینه وار په وار
(کليات- ۶۴ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وايي: چې کله د شگو په کمره باندي سپل راشي نو
دهغې وړتیا او ځواک نه لري او هغه نړول کيږي او له مینځه څخه یې وړي، زه هم
د یار د مینې په مقابل کې د شگو کمریم، چې د یار مینه مې نړوي نو په دې
لحاظ د شگو کمر مشبه او محسوس دی، همدا ډول (مې) چې د واحد متکلم
لپاره نا خپلواک ضمیر دی مشبه به او محسوس دی، نړېدل یې د ورته والي
وجهه ده، دا چې مشبه او مشبه به دواړه محسوس دي، نو د محسوس تشبیه د
محسوس سره ده. همدارنگه د شگو د کمر ترکیب یو اضافي ترکیب دی، چې د
اضافت توری (د) له امله منځ ته راغلی او په شگو او کمر کې یې اضافي مؤکده
تشبیه منځ ته راوړې ده.

مهرويان کله خپليږي ټول د چا
تر سپوږمۍ چاپېره کيږي شپول د چا
(کليات- ۱۹ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د بنکلو د بې وفايي څخه شکايت کوي او وايي: څه
رنگه چې د سپوږمۍ څخه د چا شپول نه تاوېږي، يانې لاس رسي ورته نه لري او
لوړه مغروره ولاړه ده، هغه هم د خپل بنايست او رها په سبب نو بنکلي او
مهرويان هم د سپوږمۍ په څېر دي، چې د چا نه خپليږي، که هر څو ورته لاس
اوږد کړي او عذر او زاري هم ورته وشي هغه د چا نه خپليږي.
په دې بيت کې مهرويان مشبه محسوس او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د
ورته والي وجهه يې بنايست، سپينوالی، او مغروري ده، چې دنبايست په
لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده.

هسې ځان گڼه روان له دې جهانه
لکه اوښې د ښو پا په رکاب
(کليات- ۴۷ مخ)

په پورته بيت کې حميد بابا نورو وگړو ته نصيحت کوي او ورته وايي، چې
ځان تل له دې تلونکې نړۍ څخه تلونکی گڼی، داسې تلونکی لکه اوښکه، چې
د ښو په څوکو ولاړه وي او د ښو په رکاب باندې يې پښه ايښې وي، چې ډېر ژر
لويږي او يا هم د لوږې په حالت کې وي. په پورته بيت کې مخاطب (دوهم وگړی)
مشبه محسوس او اوښکې مشبه به محسوس دي د ورته والي وجهه يې تلل دي
چې دنبايست په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده. يانې په پورتنې بيت
کې د تشبيه طرفين دواړه محسوس دي.

هسې بې ياره حميد دی
لکه پروت بې او بو کب

(کلیات- ۳۸ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ته ژوندون بې له یاره محال ښکاري او وایي: لکه څه
رنگه چې کب د ژوندي پاتې کېدو له پاره اوبو ته اړتیا لري همدا ډول زه هم د
ژوند کولو او یا د ژوندي پاتې کېدو له پاره خپل یار ته اړتیا لرم.
په پورتنی بیت کې حمید بابا ځان د کب سره ورته کړی دی او خپل یار یې د اوبو
سره ورته کړی دی، چې د ورته والي وجهه یې د اوبو او یار په سبب ژوندي پاتې
کېدل دي او ژوند ښل دي که دا دواړه دوی ته نه وي، نو یو هم له دوی څخه
ژوند نه شي کولای، چې شاعر مشبه محسوس او کب مشبه به محسوس په بله
تشبیه کې هم یار مشبه محسوس او اوبه مشبه به محسوس دي او د ښایست او
صنعت په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

هسې ما لري مهجور په وصال کې

لکه تږی د یوه گوت په ارمان ډوب

(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د جانان له زورونې څخه سرټکوي او مور ته د خپل
جانان د کړولو څخه خبروي، دی وایي: چې ما ته زما جانان په وصل کې هم هجر
رابښي، دا په دې مانا چې زه د جانان سره وصل یم او یا هم وصال ته رسېدلې یم،
خو په وصل کې مې هم داسې کړوي او د هجر په غم یې اخته کړی یم؛ لکه د یوه
گوت هغه تږی، چې په اوبو کې ډوب وي او دی د یوه گوت په ارمان پاته وي.
په پورتنی بیت کې شاعر مشبه محسوس او تږی مشبه به محسوس دی او د
ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

لگي لا د خط په وخت د یار عتاب سخت

وي د شپې باد وباران سیلی سیلاب سخت

(کلیات- ۴۷ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وايي: کله، چې د یار پرمخ د خط توره لیکه هم راغلي وي، نو هغه مهال هم د یار د مخ جلوه سخته لگيږي؛ لکه چې په توره شپه کې باران، سیلی او سېلاب هم ډېر سخت او دردونکی لگيږي.

په پورتنی بیت کې شاعر خط د شپې سره ورته کړی دی، چې خط مشبه محسوس او شپه مشبه به محسوس ده، همدا ډول د ورته والي وجهه یې تور والی دی. څه رنگه، چې د تشبیه دواړه اړخه محسوس دي نو تشبیه هم د صنعت په لحاظ محسوس له محسوس سره ده.

۲- محسوس د معقول سره:

دا هغه ډول تشبیه ته ویل کيږي، چې مشبه محسوس یانې په پنځوگو حواسو د حس کېدو وړ وي او مشبه به معقول یانې د حس کېدو وړ وي؛ لکه دا بیت:

دُر و لعل ورکول په ویریا نه شي
بې له ما چې درته پند وایم ویریا
(کلیات-۵مخ)

په پورته بیت کې وايي؛ چې دُر او لعل څوک ویریا او مفت ډول نه ورکويو بغیر له مانه، چې زه دُر او لعل په ویریا ډول درته وایم، یانې حمید بابا خپلې خبرې یا خپل پند د دُر او لعل سره ورته کړی، چې د ورته والي وجهه یې، لوړ قیمت درلودل، با ارزښتوب او نایابي ده، چې د حمید بابا خبرې او پند مشبه او دُر او لعل مشبه به دی او د بنایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره تشبیه ده.

دوزخي غونډې سل کاله عذابېرم
د خوبانو په یوه گناه خطا
(کلیات-۲۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خوبانو د ظلم، زور او زیاتي څخه ژاړي او وايي، چې زه په یوه خطا او وړه گناه باندي داسې عذابېرم؛ لکه دوزخي، چې په دوزخ کې

د ډېرو گناهونو په کړنو سره عذابېږي، ځان يې د دوزخي سره ورته کړی دی، چې په خپله شاعر مشبه او محسوس دوزخي مشبه به معقول دی، نو د بنایست په لحاظ د محسوس تشبیه د معقول سره ده.

پربنتې د سپي له بويه بېرته گرځي
باري تا رقيب له ځان سره خمسور کړ
(کليات- ۲۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا هغه خبره راخیستې ده، چې ویل کیږي، د چاپه کور کې چې سپی وي د هغه کور ته پربنتې یاملايکې نه راځي، دلته خپل یار ته مخاطب دی او یار ته وايي، لکه څنگه، چې پربنتې د سپي له بويه څخه تېښته کوي، نو ته څنگه د رقيب سره هم غاړې او همنوا يې، شاعر خپل یار د پربنتې سره ورته کړی، چې یار مشبه محسوس او پربنتې مشبه به معقول، چې د ورته والي وجهه يې پاک لمني، بنایست دی او په دوهمه تشبیه کې سپی مشبه محسوس او رقيب مشبه به معقول دی نو د صنعت په لحاظ د محسوس تشبیه له معقول سره ده.

پربنتې د چاپه درد نه وي دردمني
و خوبانو ته حمید پوچه زاري کا
(کليات- ۳۲ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل عذر او زاریو څخه هم نا امید شوی او وايي، چې پربنتې کله هم د چاپه درد نه دردیږي. همداسې خوبانو هم د خپل مین په درد نه پوهیږي، نوزه هسې بې ځایه خوبانو ته عذرونه کوم، دلته شاعر خوبان د پربنتو سره ورته کړي، چې د ورته والي وجهه يې نازکوالي او بنایست دی، چې خوبان مشبه محسوس، پربنتې مشبه به معقول دی، د بنایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

پاک د نفس له مقتضي په محبت کې
یم ولاړ، لکه عاصي په عرصات
(کلیات- ۴۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي، چې د محبت په نړۍ کې دخپل نفس د غوښتنو
څخه بلکل پاک یم؛ بلکې عاصي، چې په عرصات یا محشر کې ولاړ وي، نو
دلته شاعر ځان (یم) مفرد متکلم ضمیر، مشبه محسوس او عاصي مشبه به
معقول ده، نو د بنایست له پلوه محسوس د معقول سره ده.

یو حمید له توره خطه شکوه نه کا
دې وبا کړ ټول عالم خراب تراب ډېر
(کلیات- ۷۷ مخ)

په پورتنی بیت کې حمید بابا د خپل یار د خط څخه شکایت کوي او دی وایي،
چې د وبا څخه هېڅوک نه دي خلاص او دا لکه یوه عامه بلا په ټول عالم خوره
وي او ټول وگړي ځینې شکایت کوي، چې خط مشبه محسوس، وبا مشبه به
معقول او د دواړو ترمنځ زخمي کول، تیاره راوستل او مړه کول... د ورته والي
وجهه ده، چې د ادبي فنونو د بنایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره
ده

څه گمنامه شوه د خط په هندو بار کې
د خوبانو د بنایست مسلمانې
(کلیات- ۸۷ مخ)

په پورته بیت کې خط د بنایست د ورکوالي سبب بنودل شوی دی، شاعر
وایي، چې د خط په تور والي او پیکه توب کې د یار بنایست ورک شوی دی،
چې بنایست مشبه محسوس او مسلمانې مشبه به معقول او د دغو دواړو ترمنځ

د ورته والي وجهه پاکوالی او روڼ والی دی، چې د ادبي فنونو له پلوه تشبیه
محسوس د معقول سره ده.

زړه زړه به ظالم حسن دبتانو
کاندی خدای توره بلا د خط نزوله
(کلیات- ۶۱ مخ)

شاعر د بنکلو د ظلم او ستم څخه سرتکوي، او وايي، چې هر ظالم ته نزول شته
یا هم هر کبرجن ته نسکور بدل شته، نو خدای (ج) به هم یوه ورځ د بنایستو په
حسن د خط توره بلا نازله کړي او حسن به یې د بنایست له کبره نسکور شي. په
پورتني بیت کې حمید بابا خط د توري بلا سره ورته کړی، چې خط مشبه
محسوس او توره بلا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې اوږدوالی،
توروالی او ... دی، لکه څنگه چې مشبه به په پنځوگونو حواسو نه حس کيږي
تشبیه محسوس د معقول سره ده.

چې په تورو سترگو تور رانجه شي پوري
له یوې توري بلا پاڅي سل نوري
(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خپل یار توري سترگې بلا بللي دي او وايي، چې کله
پرې تور رانجه پوري شي یا په تورو رانجو توري شي، نو دا بلا بیا نوري بلاوي
زېږوي او د سړي په زړه منگولي لگوي.

حمید بابا توري سترگې د بلا سره ورته کړي، چې توري سترگې مشبه محسوس
او بلاوي مشبه به معقول دي او همدا رنگه د ورته والي وجهه یې خوړل او
ډارول دي. او په دې اساس، چې مشبه حس کيږي او مشبه به په پنځه گونو
حواسو نه حس کيږي، نو تشبیه محسوس د معقول سره ده.

څرگند یږي په هر چین ستا د جبین کې

د قیامت د عذابونو نښانې

(کلیات- ۷۸ مخ)

په پورته بیت کې شاعر، چې د خپل یار په تندي گونځې وینې هغه د ده لپاره داسې سخته تمامیرې، چې وایې دا د قیامت د عذابونو څخه یوه نښه ده او دلته شاعر د یار په جبین باندې چین د عذاب سره ورته کړی دی، چې چین مشبه محسوس او د قیامت عذاب مشبه به معقول، همدا ډول د ورته والي وجهه یې سختي او ستونزمنتوب دی، نو څنگه چې مشبه د حس کېدو وړتیا لري او مشبه به معقول د حس کېدو وړتیا نه لري، نو تشبیه هم محسوس د معقول سره ده.

خدای دې خط دیار له مخه لري لري

په اسلام باندې برمه شه لاس د کفر

(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د یار له خط څخه شکایت کوي او خدای ته په زاریو دی، چې زما دیار د مخ څخه خط لري ساتې، ځکه چې د خط له امله دیار د مخ په روښنایي باندې د کفر توره تیاره راځي.

حمید بابا په پورتنی بیت کې مخ د اسلام او زلفې د کفر سره ورته کړي دي، چې مخ مشبه محسوس، اسلام مشبه به معقول او زلفې مشبه محسوس، کفر مشبه به معقول دی. د لومړۍ تشبیه ترمنځ ورته والی رڼایي او... ده او د دهمې تشبیه ترمنځ ورته والی توروالی او ... دی، چې د فنونو په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

معقول د معقول سره:

هغه تشبیه ده، چې مشبه او مشبه به دواړه د حس کېدو وړ نه وي یانې په پنځوگونو حواسو د حس کېدو وړ وي؛ لکه دا بیت:

که ظاهر بنکلی زبیا لیده شي څه شو
په باطن توره بلا ده دا دنیا
(کلیات-۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر دنیا په ظاهري ډول د بنکلی، زبیا سره ورته شوي، چې
په مانوي یا باطني ډول یې د توري بلا سره ورته کړی دی، یانې حمید وایي، چې
د دنیا په ظاهري بنایست باندې مه غلطېږه، که په ظاهر څومره بنایسته او
بنکلی ده، نو په باطن کې توره بلا ده، چې دنیا مشبه معقول او بنکلی زبیا
مشبه به معقول او بله تشبیه دنیا مشبه معقول او توره بلا مشبه به معقول ده،
چې د بنایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده.

خواه نا خواخ به غم زغمي چې عاشقي کا
په دې ناوې پسې بڼه سرور دی دا
(کلیات-۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د عشق سره غم حتمي بنودلی او وایي، چې که څوک د
عشق په لمن کې ځان غورځوي، غواړي که نه غواړي، په خوبه وي او که نا
خوبه غم به مني او غم به ورڅخه خپل تور ځنځیرونه تاووي، چې شاعر عشق
یا عاشقي د ناوې سره ورته کړی او غم یې د سرور سره ورته کړی، چې د عشق د
کر څخه وروسته همدا سرور یانې غم یې ثمر دی، چې عاشقي مشبه معقول او
ناوې مشبه به محسوس او بله یې دوهمه تشبیه ده، چې غم مشبه او سرور مشبه
به معقول دی، چې د بنایست په لحاظ د معقول سره ده.

چېرته سیل د صحرا چېرته د بنکلیو
چېرته روغ رمته سړی، چېرته شیدا
(کلیات-۷ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د صحرا سیل کول د روغ رمت سړي سره ورته کړي او د بنکلیو سیل یې د شیدا سره ورته کړي، چې معقول تشبیه د معقول سره ده، دلته شاعر وایي، چې کله سړی د صحرا سیل کوي نو روغ رمت بېرته راشي، خو د بنکلیو سیل سړي څخه زړه وباسي او خپلوي یې بیا نو سړی روغ نه وي، شیدا کيږي او چې کله سړی بې زړه شي، یانې خپل واک یې د بل چا سره شي بیا هغه روغ رمت نه پاتې کيږي او شیدا وي.

د اشنا د هجر هسي سخت ساعت وي

لکه راشي په واته د صورت سا

(کلیات-۱۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د اشنا د هجر څخه شکایت کوي او وایي، چې زما یار زما څخه ځي، نو زما څخه زما ساه هم وځي، دلته شاعران هجران د ساه وتلو سره ورته کړي ده، چې هجر مشبه د ساه وتل مشبه به او دواړه اړخه معقول دي، نو د بنایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

که په نور وگړي ظلم د مغل دی

خدای غمونه کړل د ستا مغل زما

(کلیات-۱۴ مخ)

د شاعر له دې بیت څخه څرگند یږي، چې د شاعر په وخت کې د مغلو ظلمونه په پښتنو باندې وو، چې ده دخپل جانان غمونه یې د مغلو ظلمونو سره ورته کړي دي، نو دلته یو خو د مغلو ظلمونه په خپل وخت کې په خلکو باندې بنودلي او بل یې دخپل جانان د غمونو څخه، چې جانان یې له ده سره کوي، چې غم مشبه معقول او مغل مشبه به معقول دی او د تشبیه وجه یې کړول، آزارول، او ظلم کول دي، چې د بنایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

هسي پټ په مهر قهر کې کا بنکلي
لکه څوک په کفرستان کې دینداری کا
(کلیات-۳۲ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د بنکلو په قهر کې هم مینه گوري او وایي، چې کله
بنکلي په قهر وي او د هغوی په خهره کې مهر یا مینه داسې بنکاري؛ لکه، چې
په کفرستان کې څوک دینداری کوي. د بنکلو قهر مشبه معقول او کفرستان
مشبه به معقول او همدا ډول مهر مشبه معقول، دینداری مشبه به معقول دی، نو
د بنایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

د هجران له تاب او تپه الغیث
د دوزخ له اوره ربه الغیث
(کلیات-۵۲ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د هجران له اوره پناه او ساتنه غواړي او وایي، چې زما
ربه له دغه اوره څخه، چې د دوزخ د اور په څېر دی ماته خلاصون راکړه، شاعر د
هجران یا هم د خپل یار څخه د لرې والي حالت د سوځېدو او کړېدو حالت گڼلی
دی، چې هجران یې د دوزخ سره ورته کړی دی، هجران مشبه معقول، دوزخ
مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې سوځېدل، کړېدل او ازارېدل دي.
د بنایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده.

د خاطر د خلیل وپره مې ترې نه شي
که په بد مې شي غماز لکه نمرود
(کلیات-۶۵ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ځان ډېر زړور بنودلی دی، چې وایي: که غماز هر څومره
زما په بدو هم شي زما د خاطر وپره ورڅخه نه کیږي، دلته شاعر خاطر د خلیل او
غماز د نمرود سره ورته کړی دی.

خاطر مشبه معقول، خلیل مشبه به معقول، غماز مشبه معقول او نمرود مشبه به معقول ده، نو د بنایست په لحاظ داړه تشبیهات معقول دي او د تشبیه دواړه اړخه معقول دي، نو تشبیه معقول د معقول سره ده.

بېلتانه د وصل خیال راڅخه خور کړې

په رمه باندي لپوه شه د موسی گډ

(کلیات- ۶۷ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا وایي: چې د وصل خیال مې بېلتانه هسې راڅخه یووړ؛ لکه چې په رمه باندي د موسی (ع) لپوه گډ شوی وي، یانې په ډېرو مارانو یا هم د مارانو په رمه باندي، چې د موسی لپوه گډ شو او هغه یې ټول وخورل.

په پورتنی بیت کې یې هجر د زورو مار سره ورته کړی دی، چې د وصل واړه ماران یې ټول وخورل او زما له ذهن څخه د وصل خیال لار، یانې داسې هجر دی، چې اوس یې زه د وصل تصور هم نه شم کولای.

بېلتون مشبه معقول، د موسی لپوه مشبه به معقول، او د ورته والي وجهه یې خورل او ختمول دي، چې د بنایست په لحاظ تشبیه د معقول له معقول سره ده.

چې ناصح په ترک د عشق درته څه وایي

و دوزخ ته دې وباسي له جنته

(کلیات- ۵۴ مخ)

شاعر په پورتنی بیت کې عشق د جنت سره ورته کړی او بې عشقه ژوند یې د دوزخ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول او جنت مشبه به معقول دی او د بنایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده، ځکه چې طرفین دواړه په پنځه گونو حواسو نه حس کېږي.

په پورتنی بیت کې شاعر وایي: چې د ناصح په نصیحت مه غولیرې، ځکه چې
بې عشقه ژوندون دوزخ دی او ناصح مو له جنت څخه یانې د عشق له ژوندانه
څخه وباسي.

غېر فکر دوزخي شه په کې سوځي
زړه مې گرم تر سقر دی ستا له درده
(کلیات-۷۲ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل زړه په انگر کې د بل فکر کوز بدل سخت او
ستونزمن گڼي او وایي: چې بې ستا له فکره او درده بل هېڅ په کې نشته او که
په کې پیدا شي نو د دوزخي غوندې به سوځي، چې شاعر خپل زړه د سقر سره
ورته کړی، سقر هغه ځای د دوزخ دی، چې ډېر گرم وي، نو زړه مشبه معقول او
سقر مشبه به معقول دی او د تشبیه ورته والی یې ډېر گرم توب او... دی، نو
تشبیه هم معقول د معقول سره ده.

په تمام جهان قراره کراري ده
په حمید د غم مغل راو خاته
(کلیات-۶۳ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د مغلو ظلم او زور کولو ته هم ادبي څنگزنه (اشاره)
کړې ده، او وایي، چې په نوره ټوله نړۍ کې کراره کراري ده او یوازې په حمید
باندي غم دی، چې حمید بابا غم د مغل سره ورته کړی دی. غم مشبه معقول،
مغل مشبه به معقول او د ورته والی وجهه یې آزارول او کړول دي، نو تشبیه
د بنایست په لحاظ معقول د معقول سره ده.

چې له تا د وفا طمع کړم پوهېږم
بپهوده رډم و عنقا و ته دامونه
(کلیات-۶۲ مخ)

په پورتنې بیت کې شاعر د بنکلو یاد خپل یار څخه چې د (تا) په واسطه یې مخاطب کړی دی د وفا هیله داسې بنودلې ده، لکه عنقا ته، چې بې له گټې دامونه رډې—عنقا یو داسې خیالي مارغه دی، چې چا تر اوسه پورې نه دی لیدلی، یانې دهغه نیول ناشوني دي، دلته شاعر وفاد عنقا سره او طمع یا هیله یې د دامونو سره ورته کړې ده، چې وفا مشبه معقولو عنقا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې نه نیول، نه لیدل او... دي، نو د بنایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده، ځکه، چې طرفین دواړه د حس کېدو وړتیا نه لري او دواړه معقول شول.

چېرته لپې لپې او بنکې چېرته صبر
تیمم واهه په غاړه د رود نه شي
(کلیات-۸۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د مینې د سوزنده نړۍ په گرداب کې صبر کول ناشوني بللی او نه کېدونکې کار یې بللی دی، لکه چې د رود پر غاړه تیمم وهل روانه دي، نو همدا سې دي، چې د او بنکو سره صبر نه شي کېدای. دلته حمید بابا لپې لپې او بنکې د رود سره ورته کړي دي او صبر یې د تیمم سره ورته کړی دی، چې صبر مشبه معقول او تیمم مشبه به معقول، لکه څنگه چې مشبه او مشبه به دواړه اړخه سره معقول دي، تشبیه هم معقول د معقول سره ده.

په پورتنې بیت کې محسوس د محسوس سره تشبیه هم شته، البته هغه په لومړنۍ تشبیه کې شته.
معقول د محسوس سره:

دا هغه ډول تشبیه ده، چې مشبه یانې هغه شی یا حال چې د بل شي یا حال سره ورته شوی وي، معقول او مشبه به چې له ده سره کوم بل شی ورته شوی وي

محسوس وي، يانې په عام عُرف سره په پنځوگونو حواسو د حس کېدو وړتيا ولري. لکه دالاندې بيتونه:

لکه اور چې ايرې لاندې کاندې مړ شي
خاکساری مې هسې ورک کړه رقيب ورو ورو
(کليات- ۴۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر ټولنيزو اړيکو ته هم څنگزنه (اشاره) کړې ده، چې د خاکساری له امله مور کولای شو، چې هر ډول ننگونه اېل کړو او تر ټولو غټ دښمن نابود کړو، نو حميد بابا هم وايي: اور چې د ايرو له امله مړ کيږي او ايرې اور لاندې کوي، همدا ډول زما خاکساري رقيب ورو ورو ورکوي او لري کوي يې، نو خاکساري مشابه معقول، ايرې مشابه به محسوس او د ورته والي وجهه ورکول او زور دی، همدارنگه په بله تشبيه کې، رقيب مشابه معقول او اور مشابه به محسوس او د ادبي فنونو په اصطلاح سره معقول د محسوس سره تشبيه ده، ځکه، چې مشبهات په پنځه گونو حواسو نه حس کيږي.

په زغملو مې د بدو پښېمان مه کړې
دغه زهر مې دوا کړې زما ربه
(کليات- ۵۶ مخ)

په پورتنی بيت کې حميد بابا ټولني ته مخه کړې او په ټولنه کې د سپدونکو وگړو د بدو په زغملو ځان پښېمان نه گڼي او خپل رب ته خواست کوي، چې په همدغه زهر مالره دوا کړې او زما لپاره يې د ثواب توبنه وگرځوي. دلته شاعر بد د زهر ورتنه کړي، بد مشابه معقول، زهر مشابه به محسوس او د ورته والي وجهه يې زهیرول، او ازارول دي، چې د ادبي فنونو په لحاظ معقول د محسوس سره تشبيه ده.

که پرې ښه ایسم که بد ایسم ناصحه
خدای کر عشق زما حمید په مخ کې زخه
(کلیات- ۶۵ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ناصح له نصیحتونو څخه تنگ راغلی او ورته وایي:
چې ښه ښکارم او که بد عشق زما په مخ کې خدای (ج) داسې راخپژولی؛ لکه
زخه، چې پر مخ راختلې وي او لرې کېدونکې نه وي، نو حمید بابا عشق د زخې
سره ورته کړی، چې عشق مشبه معقول، زخه مشبه به محسوس او د ورته والي
وجهه یې نه لرې کېدل او ...دی، چې د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د
محسوس سره ده.

چېرته شیخ چېرته ټنډي د عشق حمیده!
چېرته جنگ چېرته بې دله آرتینه
(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د شیخ سره د عشق ټنډي هسې ښودلې؛ لکه: په
جنگ کې، چې بې زړه ښځه وي، یانې بې له تېښتې بله لار نه نیسي او شیخ هم
همداسې دی، نو شاعر په خپل شعر کې شیخ د بې زړه ښځې سره ورته کړی او
عشق یې د جنگ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول، جنگ مشبه به
محسوس او د ورته والي وجهه یې مړه کېدل او ...دي. نو څرنگه، چې مشبه به په
پنځه گونو حواسو حس کېږي او مشبه نه حس کېږي، نو د ادبي فنونو له پلوه
تشبیه معقول د محسوس سره ده.

څوک چې غواړي کامراني په عاشقی کې
اشارت کاو لکه وړوکی سپوږمۍ بولي
(کلیات- ۶۹ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا په عشق کې بریالیتوب ناشونی گڼلی او څوک، چې په عشق کې بریالیتوب، کامراني او کامیابي غواړي داسې دی، لکه چې وړوکی سپوږمۍ ته اشاره کوي او هغه ځانته رابولي، په دې بیت کې شاعر کامراني د سپوږمۍ د نیولو سره ورته کړې، چې کامراني مشبه معقول او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه یې، نه نیول کېدل او نه حاصلېدل دي، نو د ادبي فنونو له کبله په دې بیت کې د معقول تشبیه د محسوس سره ۵۵.

په دنیا تپېرېده ډېر پکار نه دي
څه ځملي له دې بوډۍ غاړه غړۍ
(کلیات- ۸۹ مخ)

د شاعر د پورتنی بیت څخه جوتیرې، چې گواکې شاعر هم یوازې دنیا غوښتل نه خوښوي، ځکه، چې دنیا یې د بوډۍ یا زړې او سپین سرې بنځې سره ورته کړې، چې هغه د چا خبره پښې په گور کې دي، دی وایي، چې دنیا فاني ده او یوه ورځ خو خامخا تلونکې ده او د دې سره دوستي نه ده پکار. حمید بابا دنیا د بوډۍ سره ورته کړې، چې دنیا مشبه معقول او زړه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې ژر فنا کېدل... دي، د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره تشبیه ده.

پایله

که بڼه ځیر شو په رښتیا هم هر شاعر او لیکوال د خپل چاپیریال او ټولنې محصول دی، د شاعر د ټولو وارداتو او تخیلونو اخی او مرجع د شاعر ټولنه او چاپیریال جوړوي.

د حمید بابا د کلام خوږوالی په دې کې دی، چې له هر څه ډېر په حسن مین دی. د حمید د اشعارو مضمون د مینې هغه تلپاتې موضوع جوړوي؛ کوم چې د انسان په ژوند کې حیاتي ارزښت لري.

د حمید په کلام کې هنري او ښکلاييزه خوا دومره غښتلې او پیاوړې ده، چې دی یې د پښتو ادب د آسمان لوړو مدارجو ته خپژولی دی. د ده د شاعرۍ غمی که له هر اړخه وکتل شي ځانته رنگ او ځلا لري، چې مینه والو یې د همدې ځانگړنې پر بنسټ د نازکخیالی پر پلاز کښېنولی دی.

د عبدالحمید ماشوخیلي (دیوان، نیرنگ عشق او د شاه او گداه قصه) د هغه د شاعرۍ هغه نادري ټولگې دي، چې تردې مهاله یې د نازکخیالی په ځلېلي بازار کې خپل شان او شوکت سل په سلو کې ساتلی دی.

د خپل ذوق او خوښې پر بنسټ مې د حمید د اشعارو له کان څخه څو لعلونه د (ماهیت په لحاظ تشبیه) په نوم راو کښل او دا تشبیه د څلورو ډولونو (محسوس تشبیه د محسوس سره، محسوس تشبیه د معقول سره، معقول تشبیه د معقول سره او معقول تشبیه د محسوس سره) څخه جوړه شوې ده.

د حميد عشق د مجاز د زینې په واسطه حقیقت ته ځان رسولی دی او د شعرونو کان یې د فني بنایستونو او رنگارنگیو څخه مالا مال دی، چې د حمید د نازک عشق او د هغه په شعرونو کې د فني بنایستونو او رنگارنگیو پلټل او خپرل زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره پرته د ستونزې بل څه نه دي، خپله خبره د یوه پوه په وینا راغبرگوم، چې وایي: ((خوک چې بې عیبه ملگری لټوي بې ملگری پاتې کیږي)).

زما لیکنه به خامخا عیب او نیمگری تیا ولري، ځکه چې انسان تل په خطا او سهوې کې وي، خو دومره ویلای شم، چې بې گټې به هم نه وي البته د هغو وگړو لپاره چې د حمید د شاعری سره اشنا کیږي او د حمید د شاعری په خوند پوهیږي.

په پای کې د خپل لارښود ښوونکي پوهنمل جمشېد (رشیدي) څخه یوه نړۍ مننه کوم، چې د دې پایلیک په لیکلو کې یې راسره پوره مرسته کړې او په ډېره مینه یې د پایلیک لیکلو ته هڅولی يم.
په پښتنه او کلیواله مینه

رفیع الله ستانگزی

کابل نوی ښار

25/11/1385

افئليکونه

- 1) پنهان، حاجي فضل محمد، **ادبي ارمغان**، کندهار: هېواد کلتوري ټولنه، ۱۳۸۳ کال.
- 2) حبيبي، عبدالحی، (**د پښتو شعر د ډولونو تاريخچه**)، کندهار مجله، دريم کال، شپږمه گڼه.
- 3) **حميد بابا ديوان**، پېښور: خپږنه، سرېزه، اوډون او ويپانگه، د محمد آصف صميم په زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳ کال.
- 4) حميد مومند **د ديوان علمي پروژې**، کابل: سمون، سرېزې، خرگندونو او لغتنامې سره، خپرونکې، پښتو ټولنه، گوندي مطبعه، ۱۳۶۳ کال.
- 5) رښتین، صديق الله، **د حميد بابا ديوان**، کابل: مقدمه او تصحيح، ۱۳۲۰ کال.
- 6) شېرزاد، محمد آقا، **ادبي فنون**، کابل: مطبعه ۱۳۸۴ کال.
- 7) صميم، محمد آصف، (**د پښتو ادب تاريخ وروستي چاپ کې د يوې نوې خبرې رڼاوی**)، کابل: ځولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه گڼه.
- 8) مسلم دوست، عبدالرحيم، **خوږه ژبه**، پېښور: سبا کتابتون، ۱۳۷۹ کال.
- 9) مجروح يوسفزی، مشتاق، **زرکاني**، پېښور: تاج پرنټنگ پریس، ۱۹۹۸ کال.
- 10) واجد، عبدالواجد، (**هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب**)، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.

- 11) واجد، عبدالواجد، ((هندي ادبي ټوونځي او پښتو ادب، دوهمه برخه))، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.
- 12) واجد، عبدالواجد، ((هندي ادبي ټوونځي او پښتو ادب، دريمه برخه))، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.
- 13) هېواد مل، سرمحقق زلمی، **د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغونې او منځنۍ دوره)**، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۷۹ کال.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**